

Kitap İncelemesi

Cumhuriyetin Bülüğü Çağı: Gündelik Yaşama Dair Tartışmalar (1945-1950)

Levent Cantek

İletişim Yayınları, 2008, 293 sayfa

Muhammed KALENDEROĞLU*

Levent Cantek'in kaleme aldığı *Cumhuriyetin Bülüğü Çağı: Gündelik Yaşama Dair Tartışmalar (1945-1950)* isimli kitap 2008 yılında İstanbul'da basılmıştır. Yazar çalışmasında, 1945-1950'li yıllarda neşredilen süreli yayınlarda, siyaset dışı görüldüğü için ciddiye alınmayan ancak toplumun ve dönemin özelliklerini yansıtan gündelik yaşamla ilgili şehir haberleri, köşe yazıları, magazin türüne ait yorum ve röportajları incelemiş, gündelik yaşamının dergi ve gazete gibi süreli yayınlardaki izdüşümlerini ortaya koymuştur. Cantek'in bu eseri söz konusu dönemdeki güncel problemlerin, endişelerin ve ideolojik yaklaşımların basın gündelik yaşamla ilgili kısımlarında nasıl karşılık bulunduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Çalışmayı önemli kılan yönlerden birisi de yazarının çizgi roman, mizah ve kültür tarihi alanında yaptığı çalışmalarla tanınan bir akademisyen olmasıdır. Cantek bu çalışmasında 1923-1938 yıllarının Cumhuriyet'in çocukluğu olarak tanımlanması üzerine, 1945-1950'li yılları Cumhuriyet'in bülüğü çağı olarak isimlendirmeyi önermekte, 45-50'li yılların basınında yer alan gündelik hayata dair yazılara odaklanmaktadır.

Kitabın ilk göze çarpan özellikleri hakkında şunlar söylenebilir: Eser giriş ve sonuç kısımları dahil dört ana başlıktan oluşmaktadır. Gündelik hayata ilişkin yazılar analiz edilirken dönemin gazete ve dergilerinde yer alan dikkat çekici resim, karikatür, illüstrasyon ve reklam afişi gibi görseller de çalışmada kullanılmıştır. Böylece yazarın ifade etmek istedikleri ve söz konusu dönemin özellikleri okurun zihninde daha kolay canlanmaktadır. Kitabın kapağında yer alan dikkat çekici görseller de çalışmanın başlığı ve konusuyla ilişkili görünmektedir.

Yazar, giriş bölümünde gündelik yaşam kavramını açıkladıktan sonra 40'lı yılların entelektüellerinin gündelik hayatı düzenlenmek istemelerinden bahsetmektedir. Cantek'in denetleyici kuşak olarak tanımladığı 1890-1905 yılları arasında dünyaya gelip Cumhuriyet Türkiye'sinin kuruluşuna şahit olan entelektüeller ahlaki yozlaşmaya, kültürel emperyalizme, aşırı Batılılaşmaya karşı tavır takınmaktadır. 1945-1950'li yıllarda denetleyici kuşağın etkisinin yoğun olarak hissedildiğini belirten yazar, 1950 sonrası bu etkinin azalmaya başladığını ifade etmektedir.

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, muhammedkalenderoglu@icloud.com, ORCID: 0000-0001-6703-5142.

Geliş Tarihi: 27.07.2021

Kabul Tarihi: 12.12.2021

“Dönemin Siyasi Tarihini Anlatan Çalışmalar” başlığı altında söz konusu dönemin siyasi durumuna değinilerek bu döneme dair eserler hakkında bilgiler verilmektedir.

Kitabın asıl anlatımı “Kırklı Yılların Basınında Gündelik Yaşama Yansıyan Kültür Temelli Tartışmalar” ana başlığı ve diğer alt başlıklarda verilmektedir. Genellikle denetleyici kuşağın eleştirilerine hedef olan moda akımı, popüler kültür, dönemin gençleri, bobstiller, tüketim ve sosyete kadınlar, üzerine eğitici ve ideolojik misyonlar yüklenen sinema, radyo ve müzik gibi konular kitabın muhtevasını oluşturmaktadır.

“Kırklı Yılların Basınında Gündelik Yaşama Yansıyan Kültür Temelli Tartışmalar” başlığında Cantek, 1940’lı yılların gazetelerindeki önemli tartışmaların tamamıyla kültür temelli olmasına dikkat çekerek bu durumu gazetelerin toplumu aydınlatıcı ve yönlendirici özellikte olmalarıyla ilişkilendirmektedir. Yazar, gazetelere eğitici ve yönlendirici misyonun yüklenmesinin arkasında o dönem siyaset kadar gazetecilik de yapan denetleyici kuşağın etkisinin bulunduğunu belirtmektedir. Kültür temelli eleştirilerin “sağcı”, “solcu” fark etmeksizin ortak bir dille yapıldığını belirten yazar, kültürel kapitalizmin yansıması sayılan moda akımı, popüler kültür, kadınların iş hayatına dahil olması gibi bazı eleştiri örneklerine yer vermektedir.

“Kültürel Kapitalizm Bağlamında Moda, Popüler Kültür ve ‘Şimdiki Zaman’a Yönelik Eleştiriler” başlığı altında dönemin gazetelerinde bugünden duyulan rahatsızlık ve geçmişe özlem temasının yer aldığı ifade edilerek örnekler verilmektedir. Söz gelimi mahalle özellikle de ev kavramı eskiyi, huzur ve sükuneti hatırlatırken bugünün evi artık boşanma davalarını, intiharı, kavga ve gürültüyü çağrıştırmaktadır.

Sinemanın, dönemin gazetelerinin bugünden rahatsız olmalarına sebep olan bir diğer etken olduğuna değinen yazar, gazetelerde yer alan sinema eleştirilerine yer vermektedir. Gazeteler sinemayı insanların tek tipleşmesine sebep olan modayı özellikle de Amerika modasını dayatmakla ve halkın ahlakına uygun olmayan, kurucu ideolojiye hizmet etmeyen, kültürel yozlaşmaya sebebiyet veren filmleri göstermekle suçlamaktadır.

“Aşırı Modernliğin Sonuçları: Bobstil Gençler ve Sosyete Kadınları” adını verdiği bölümde Cantek, modernleşmenin 1930’lu yıllardan itibaren Türkiye’de hissedilmeye başladığını, bu modernleşmenin gündelik hayata etkilerinin ise gazete ve dergilere yansıdığını belirtmektedir. Bu bağlamda, denetleyici kuşağın gündelik hayatı dizginlemek istemesinden bahsederken, dizginlemek istedikleri modernizme ve popüler kültüre dolaylı yolla katkıda bulduklarını belirtmektedir. Zira eleştirilen bir mesele ne kadar çok yazıya konu olursa o kadar çok gündemde kalmaktadır.

“Tüketimin-Sosyetenin Kadını” bölümünde denetleyici kuşağın hedefinde kadınların ve gençlerin olduğu ifade edilmektedir. Yazar, popüler kültürün bir pazar olarak gördüğü gençlere ve kadınlara hitap ettiğine değindikten sonra dönemin gazetelerinde yer alan birkaç yazıya yer vermektedir. Denetleyici kuşak Hollywood özentisi kadınların anormal yaşayış tarzlarına, sosyal hayata daha fazla dahil olmalarına, sosyete hayatına merak salarak tüketime yönelmelerine, aileleri ekonomik açıdan zor durumda bırakmalarına tepki göstermektedir. Hatta kadınları eski değerlerinden uzaklaşmak ve tüketim pazarının nesnesi haline gelmekle suçlamaktadır. Ancak yazar, denetleyici kuşağın kadınlar hakkındaki eleştirilerini ve tasvirlerini karikatürize edilmiş bulmaktadır.

“Bobstil” bölümünde denetleyici kuşak, gençleri cumhuriyet ideolojisinin arzuladığı genç olmaktan uzak bir görünüm sergilemeleri dolayısıyla eleştirmektedir. Yazar, cumhuriyetin gençlere “Babanın/Atatürk’ün” emaneti olduğunu ancak dönemin gençlerinin bu ulvi görevi

üstlenecek olgunluğa sahip olamadıkları için denetleyici kuşak tarafından eleştirildiklerini ve bobstil şeklinde tanımlandıklarını belirtmektedir. Bobstil kavramı ülke gerçeklerinden habersiz yaşayan, *Araba Sevdası*'ndaki Bihruz Bey karakterinin yeni bir türü olarak açıklanmaktadır. Yazar, dönemin gazetelerinde bobstil tiplerin nasıl tanımlandıklarına da yer vermektedir. Gazeteler bobstilleri genellikle giyiniş tarzları, konuşma şekilleri ve ahlaki yapılarının değişmesiyle eleştirirken onları Türklükten uzaklaşmakla da itham etmektedir. Yazar, Hollywood yıldızlarının Yeşilçam'da yerleştiğini, dünün karşı çıkılan bobstil tiplerinin artık dönemin gençleri tarafından benimsendiğini/tüketildiğini, Yeşilçam bobstillерinin şöhret oldukları dönemlerde gazetelerin bobstil tipine dair olumsuz bir yorum yapmadığını belirterek tüketim sektörünün işleyişine vurgu yapmaktadır.

“Bir Mücadele Alanı Olarak Sinema” başlığında 45-50’li yıllarda sinemanın eğitici bir araç olarak görüldüğüne değinilmiştir. Özellikle çocuk eğitimi, ahlaki terbiye, siyaset ve antikomünizm gibi amaçlar doğrultusunda kullanılmak istenen sinema zamanla bunlardan taviz vermek zorunda kalmıştır. İktisadi liberalleşmenin sinema sektöründe ekonomik kaygıları arttırması, zam ve vergiler, sinema sahiplerinin yabancı sinemalarla rekabet etmekte zorlanmaları gibi sorunlar sinema sektörünün kalitesiz filmlere yönelmesine sebep olmaktadır.

“Türkçe Sözlü-Şarkılı Mısır Filmleri” kısmında Türk müziğinin devlet tarafından yasaklanması nedeniyle halkın kendisine daha yakın hissettiği Arapça şarkılara, dolayısıyla Mısır filmlerine rağbet etmesi Cantek’e göre, Mısır filmlerinin sinemaya özgü özellikleri dolayısıyla değil, Türk müziğine yönelik talebi karşılaması sebebiyledir. Bir başka etken de halkın kendi geçmişiyle ilişkilendirdiği fesli ve entarili film oyuncularını benimsemesidir. Yazarın bu bölümde değindiği bir diğer konu da Mısır filmlerindeki Arapça şarkıların ünlü Türk müzisyenleri tarafından Türkçe olarak seslendirilmesidir. Yeni bir sektörün doğmasına sebep olan bu gelişme Türkçe film kavramını meydana getirmiştir. Yazar, bu yeni sektör sayesinde yabancı filmlerin Türkçe şarkılarla yerleştirildiğini ifade etmektedir.

“Radyoda Türk Müziği” başlığı altında Batı müziğinin Türk müziğine tercih edilmesine değinilerek gazetelerin Türk müziği ile Batı müziği kıyaslamasına dair örnek yazılara yer verilmektedir. “Radyodan Ayrılan Müzisyenler” bölümünde ise Batı müziğinin tercih edilmesi sebebiyle Türk müziği sanatçılarının yaşadıkları sorunlara yer verilmektedir. Sanatçılar radyolarda daha az süre bulduklarını, Türk müziği sanatçısı oldukları için küçük görüldüklerini, kendilerini değersiz hissettiklerini, düşük ücret aldıklarını söyleyerek radyolardan ayrılmış, Türk müziğine talebin arttığı gazinolarda çalışmaya başlamışlardır.

Cantek, “Savaşın Arta Kalanlar” kısmında karikatürize edilen dindar görünümlü üçkağıtçı “Hacıağa” tiplerine değinmektedir. Hacıağalar ülkenin yoksulluk çektiği savaş yıllarında şehre göç eden, eğlence mekanlarının müdavimi olan toprak ağalarıdır. Göçün sosyal hayata etkileri de bu başlık altında ele alınmaktadır. Taşradan İstanbul’a göç eden insanlar kötü şartlar altında yoksulluk ve sefaletle mücadele ederken gazeteler onların dış görünüşleri ve tavırlarıyla ilgili yazılara yer vermekte, kaba ve görgüsüz olmalarıyla ilgilenmektedir.

“Cinayet Haberleri-Zabıta Mecmuaları” dönemin gazetelerinin yayınladıkları cinayet haberlerinin ilginçliğini göstermektedir. Cinayet haberlerinin yasaklanması sebebiyle açıkça yazılamayan bu haberler adeta karikatürize edilerek yazılmaktadır. Sözgelimi intihar eden birisi hakkında yapılan haber, dik duran bıçağın üzerine kazara düşen kişi şeklindedir. Dönemin entelektüelleri cinayetlerin artma sebebi hakkında farklı görüşlere sahiptir. Yaygın görüş edebiyatın özellikle de “gangster edebiyatı” olarak nitelenen ve kötü örnek teşkil etmekle suçlanan polisiye romanlar, ucuz edebiyat ve boyalı basın şiddetin ve cinayetlerin

artmasına neden olmaktadır. Karşıt görüşe göre ise intihar ve cinayetler ekonomik kriz sebebiyle artmaktadır. Yazar, bu ikinci görüşün kamuoyunda pek rağbet bulmadığını belirtmektedir.

“Komünizm Tehlikesi” bölümünde, söz konusu dönemde İslamcılık ve Komünizmin tehlikeli ve düşman olarak görüldüğünden ancak İslamcıların Komünistler kadar sistemli bir zihinsel ve ideolojik yapıya sahip olmadıkları, dolayısıyla daha az zararlı kabul edildiklerinden bahsedilmektedir. Denetleyici kuşak ehvenişer olarak gördüğü dini, komünizmle mücadelede kullanılabilir bir unsur olarak görmüştür. Bu bağlamda dine olan yaklaşımın değişmesi siyasetten basına kadar bazı sonuçları meydana getirmiştir.

Cantek, sonuç kısmında güncel tartışmaların bir tarafında muhakkak bulunan denetleyici kuşağın, kültür adamlarından oluşmasının tüm tartışmaların niteliğini belirlediğini ifade etmektedir. Denetleyici kuşak özünde kapitalizme ve değişime kapalı değildir ancak onların çekindiği ahlaki ve toplumsal yozlaşmadır. Bu bakımdan yazar, onların gündelik hayatı tanzim etme, sinema ve basını ahlaki, eğitsel amaçlı kullanma, moda ve tüketimi mücadele edilecek unsurlar olarak görme çabalarını izah etmektedir.

Levent Cantek’in bu kitabı II. Dünya Savaşı gibi sıkıntılı bir süreç sonrası 1945-1950’li yılların süreli yayınlarında yer alan, modadan sinemaya, müziğe kadar siyasi içerikten uzak gündelik yazılar üzerinden dönemin tartışmalarına yoğunlaşmakta, toplumun yaşanan hadiselerle verdiği tepkilere, denetleyici kuşağın halka ve gelişmelere yaptığı eleştirilere yer vermektedir. Bu bağlamda eser 45-50’li yılların tartışmalarının gazetelerde özellikle de gündelik hayatta nasıl bir yansımalarının olduğunu ifade etmesi bakımından önemlidir.

Yazar, kitabın önsözünde yöntem olarak dönemin basınında en fazla konuşulan ve tekrar edilen konulara yoğunlaştığını ifade etmektedir. İşçi sınıfının gündelik yaşantısına yer vermemesini de dönemin gazetelerinin taşradan şehre göç eden insanlar ve işçi sınıfına dair yeterli veriye sahip olmamasına bağlamaktadır. Bunlarla birlikte çalışma adına bir eksiklik olarak görülebilecek 45-50’li yılların hayat pahalılığı, memurların geçim sıkıntısı, dinî ve tasavvufî etkinliklerin sınırlandırılması gibi önemli toplumsal konulara değinilmediği belirtilmelidir.

Levent Cantek doktora tezine dayandığını ifade ettiği çalışmasında bazı biçimsel değişiklikler yaparak kitabı “tez havasından” çıkartmıştır. Yüksek düzeyde hazır bulunmuşluk gerektirmeyen, açık ve anlaşılır bir üslupla kaleme alınan eserde, yazarın konuları birbirine bağlamakta bir zorluk çekmediği anlaşılmaktadır. Cantek’in bu kitabı denetleyici kuşak olarak isimlendirilen entelektüellerin, sosyal hayattaki değişime gösterdikleri tepkilerin somut hali olan yazıları içermesi bakımından önem arz etmektedir. Eserin bu alanda çalışma yapacaklar için bir kaynak görevi göreceği aşikardır.